

УНІВЕРСИТЕТ ТРАНСФОРМАЦІЇ
МАЙБУТНЬОГО

ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «УНІВЕРСИТЕТ ТРАНСФОРМАЦІЇ МАЙБУТНЬОГО»

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «Психологія девіантної поведінки»

КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ, ПЕДАГОГІКИ ТА ФІЛОСОФІЇ

<https://uft.in.ua/>

Телефон: +38 (073) 047-26-26

E-mail: info@uft.in.ua

Викладач – Надточій Олена Андріївна, викладач кафедри психології, педагогіки та філософії

Галузь знань	С «Соціальні науки, журналістика та інформація»					
Шифр та назва спеціальності	С4 «Психологія»					
Назва освітньо-професійної програми	«Психологія»					
Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)					
Статус навчальної дисципліни (обов'язкова/вибіркова)	Вибіркова					
Мова викладання	Українська					
Форма навчання	Семестр викладання	Обсяг навчальної дисципліни	Лекції (годин)	Практичні заняття (годин)	Самостійна робота (годин)	Підсумковий контроль
Денна	5-8 семестр	120 год, 4 кредитів ЄКТС	32	32	56	Диф. залік
Заочна	5-8 семестр		10	10	100	

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО НАВЧАЛЬНУ ДИСЦИПЛІНУ

Анотація дисципліни

Дисципліна «Психологія девіантної поведінки» спрямована на формування у здобувачів вищої освіти науково обґрунтованого розуміння природи, механізмів і форм поведінкових відхилень, що виходять за межі соціальних норм та ускладнюють адаптацію особистості в суспільстві. Курс включає вивчення теоретичних підходів до пояснення девіацій, їх соціально-психологічних детермінант, індивідуально-особистісних факторів ризику та особливостей розвитку девіантної поведінки у різних вікових групах. У межах дисципліни розглядаються типи девіантної поведінки — агресивна, адиктивна, аутоагресивна, делінквентна, віктимна, сексуально девіантна та інші. Аналізуються психологічні механізми порушення норми, вплив сімейних, соціальних, культурних та біопсихологічних чинників на розвиток девіацій. Особлива увага приділяється сучасним моделям профілактики, корекції та психосоціального супроводу осіб із проявами девіантної поведінки.

Дисципліна охоплює питання оцінювання поведінкових ризиків, раннього виявлення девіацій, принципів роботи з групами ризику та ефективних стратегій психологічної інтервенції. Практична складова включає формування навичок аналізу поведінкових патернів, виявлення маркерів девіацій, побудови профілактичних програм та принципів міждисциплінарної взаємодії зі службами, залученими до роботи з такими особами.

Вивчення дисципліни сприяє підвищенню професійної готовності здобувачів до роботи з поведінковими порушеннями, формує здатність розуміти мотиваційні та психологічні механізми девіантної поведінки, аналізувати ризики та прогнозувати наслідки девіацій, а також застосовувати науково обґрунтовані підходи до профілактики й підтримки особистості та соціальних груп.

Мета і завдання дисципліни

Метою дисципліни «Психологія девіантної поведінки» є формування у здобувачів вищої освіти системного розуміння природи та механізмів поведінкових відхилень, їхніх соціально-психологічних детермінант, форм прояву та наслідків для особистості й суспільства. Курс спрямований на засвоєння теоретичних моделей девіацій, сучасних підходів до профілактики та корекції девіантної поведінки, а також розвиток здатності проводити психологічний аналіз поведінкових порушень і застосовувати професійні інструменти роботи з групами ризику.

Основними завданнями дисципліни є:

- сформувати цілісне уявлення про девіантну поведінку, її ознаки, форми, типологію та психологічні механізми виникнення;
- ознайомити з теоретичними підходами до пояснення девіацій (біологічними, психологічними,

	<p>соціальними, інтегративними, сучасними доказовими моделями);</p> <ul style="list-style-type: none"> - розкрити роль соціального середовища, сімейних факторів, вікових криз та культурних норм у формуванні відхилень поведінки; - ознайомити з сучасними методами профілактики, корекції та психосоціального супроводу осіб із девіантною поведінкою; - сформувати у здобувачів відповідальне ставлення до етичних норм у роботі з клієнтами, які демонструють девіантні прояви; - сприяти розвитку професійної рефлексії, критичного мислення й психологічної чутливості у роботі з девіантною поведінкою.
<p>Компетентності, формуванню яких сприяє дисципліна</p>	<p>Здатність до науково обґрунтованого аналізу девіантної поведінки. Уміння застосовувати психологічні теорії та моделі девіацій у практичному аналізі. Здатність виявляти поведінкові ризики та здійснювати первинну психологічну оцінку. Здатність здійснювати психологічний прогноз і оцінювати наслідки девіантних проявів. Уміння добирати та застосовувати методи психодіагностики девіантної поведінки. Здатність розробляти профілактичні та корекційні заходи. Здатність діяти етично та відповідально у професійній діяльності психолога.</p>
<p>Результати навчання</p>	<p>Робити психологічний прогноз щодо розвитку особистості, груп, організацій. Оцінювати ступінь складності завдань діяльності та приймати рішення про звернення за допомогою або підвищення кваліфікації. Вирішувати етичні дилеми з опорою на норми закону, етичні принципи та загальнолюдські цінності.</p>
<p>Навички Soft skills</p>	<p><i>Комунікативні навички:</i> уміння налагоджувати контакт із особами, які мають девіантні або ризикові прояви; навички емпатійного, неоцінювального слухання; здатність розпізнавати приховані смисли та емоції у висловлюваннях; уміння ставити уточнювальні та відкриті запитання; підтримувати конструктивний діалог у ситуаціях напруження, конфлікту чи недовіри.</p> <p><i>Лідерські та фасилітаційні компетенції:</i> здатність організовувати групову взаємодію у складних соціально-психологічних контекстах; уміння управляти груповою динамікою при роботі з підлітками, молоддю чи дорослими груп ризику; підтримувати безпечну атмосферу, у якій можливе обговорення складних поведінкових патернів; проявляти гнучкість лідерства й адаптивність до різних типів девіантних проявів.</p> <p><i>Селф-менеджмент і вольові компетенції:</i> уміння регулювати власні емоційні та поведінкові реакції під час взаємодії з клієнтами підвищеного ризику; стресостійкість та здатність адекватно реагувати на</p>

	<p>провокації чи опір; дотримання професійних меж і принципів безпеки; здатність приймати зважені рішення в емоційно складних або непередбачуваних ситуаціях; орієнтація на ефективність психологічної допомоги та власне професійне благополуччя.</p> <p><i>Інтелектуальні та рефлексивні навички:</i> здатність аналізувати причини, механізми та соціально-психологічні контексти девіантної поведінки; уміння критично оцінювати вплив біопсихосоціальних чинників; інтегрувати теоретичні моделі девіантності з практичним кейсовим мисленням; рефлексувати власні реакції при роботі з клієнтами, що демонструють агресивність, імпульсивність, адиктивність чи аутоагресію; здатність до постійного професійного розвитку в галузі психології девіантної поведінки.</p>
<p>Методи навчання</p>	<p>Опанування змісту дисципліни відбувається шляхом проведення класичних та інтерактивних лекцій із застосуванням мультимедіа, колективних обговорень, дискусій, роботи в мікрогрупах і консультацій з викладачами. При цьому застосовуються такі засоби навчання: інформаційні (підручники і навчальні посібники, у т.ч. електронні), дидактичні (таблиці, навчальні відеофільми, презентації, демонстраційні приклади), технічні (аудіовізуальні засоби, засоби телекомунікацій, мультимедіа тощо). Практичні методи навчання: аналіз поведінкових кейсів (case study): ситуації агресії, адиктивної поведінки, порушення норм, ризикової та аутоагресивної поведінки; рольові ігри та моделювання ситуацій взаємодії з особами девіантної поведінки: робота з опором, конфліктністю, імпульсивністю, асоціальними установками; практичні вправи з формування навичок оцінки поведінкових ризиків, розпізнавання тригерів і захисних поведінкових стратегій, розвитку навичок профілактичної та консультативної роботи.</p>
<p>Матеріально-технічні ресурси</p>	<p>Ноутбук. Мультимедійний проектор. Доступ до глобальної мережі Internet. Хмарні технології підтримки освітнього процесу: Google Classroom / Moodle (підтримка практичних занять) Google Meet / Zoom (онлайн-лекції, практичні заняття)</p>
<p>ІНФОРМАЦІЯ ПРО КОНСУЛЬТАЦІЇ</p>	
<p>Відповідно до затвердженого графіка</p>	

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів	Зміст модулів
Змістовий модуль 1. Особливості психології девіантної поведінки	Тема 1.1. Девіантна поведінка як предмет наукового пізнання Загальна характеристика девіантної поведінки. Поняття девіації у психології. Девіантологія і превентивна психологія. Розуміння соціальної норми та відхилення у побуті, соціології і психології. Співвідношення понять «нормальна поведінка» та «девіантна поведінка».
	Тема 1.2. Структура і типологія девіантної поведінки Загальна характеристика форм девіантної поведінки. Психологічні підходи до аналізу девіантної поведінки. Проблеми співвідношення біологічного і соціального у процесі формування девіантної поведінки. Девіантна поведінка як порушення соціалізації особистості. Соціальні функції девіантної поведінки. Роль неформальних підліткових криміногенних груп у десоціалізації неповнолітніх
	Тема 1.3. Класифікація девіантної поведінки. Агресивна поведінка як форма прояву девіації. Класифікація девіантної поведінки. Агресія і агресивна поведінка. Причини та види агресивної поведінки. Психологічна характеристика аутоагресивної поведінки. Основні підходи до пояснення природи агресивної поведінки: фрустраційні теорії; теорія соціального научіння; особливості агресивної поведінки у дитячому віці. Агресивність як прояв дезадаптації у підлітковому віці. Умови формування агресивної поведінки.
	Тема 1.4. Психологічна характеристика адиктивної, делінквентної та віктимної поведінки. Адиктивна поведінка: причини та види адикцій. Ризикова поведінка. Делінквентна поведінка: причини та види правопорушень. Антисоціальна особистість. Протиправна мотивація та асоціальна спрямованість як механізми виникнення делінквентної поведінки. Психологічна характеристика віктимної поведінки. Психологія жертви. міжвидові порівняння.
	Тема 1.5. Девіантна поведінка у дитячому та підлітковому віці. Особистісні особливості дітей і підлітків з девіантною поведінкою. Поведінкові реакції у підлітковому віці. Психологічні синдроми дитячого і підліткового віку: демонстративність, негативна самопрезентація, позитивна самопрезентація і гіперсоціальність, тривожність, відхід від діяльності, соціальна дезорієнтація, сімейна та групова ізоляція.
	Тема 1.6. Психологічні особливості залежної поведінки.

Психологія суїцидальної поведінки. Психологічний зміст залежної поведінки. Механізми виникнення залежності. Рівні та види залежної поведінки. Поняття про самоушкоджуючу поведінку. Поняття суїциду. Фактори, що сприяють виникненню суїцидальних думок.

Тема 1.7. Основи профілактики та корекції девіантної поведінки
Специфіка психологічної роботи з девіантною поведінкою. Зміст, рівні та основні форми профілактики девіантної поведінки. Психолого-педагогічна підтримка дезадаптованих школярів. Попередження прямих та опосередкованих десоціалізуючих впливів сім'ї. Цілеспрямоване формування ціннісно-нормативних уявлень учнів. Статеве виховання та психосексуальний розвиток підлітків.

**Змістовий модуль 2.
Психологічні
механізми девіацій та
шляхи їх подолання**

Тема 2.1. Психобіологічні та когнітивні механізми девіантної поведінки
Біологічні, нейропсихологічні та когнітивні фактори девіацій. Роль темпераменту, імпульсивності, порушень емоційної регуляції. Когнітивні викривлення, що підтримують девіантні патерни. Взаємодія спадковості та середовища

Тема 2.2. Соціальні детермінанти девіацій та роль середовища ризику
Соціальні умови виникнення девіантної поведінки. Мікросоціальне середовище (сім'я, ровесники, групи впливу) як чинник розвитку ризикової поведінки. Соціальна ізоляція, маргіналізація та стигматизація. Девіантні субкультури та механізми групового тиску.

Тема 2.3. Психологічні моделі пояснення девіантної поведінки
Психодинамічна, поведінкова, когнітивно-поведінкова, гуманістична та системна моделі розуміння девіантності. Теорії соціального наочіння та соціальної взаємності. Моделі багатофакторного аналізу девіацій. Порівняльний аналіз сучасних наукових пояснень.

Тема 2.4. Психодіагностика девіантної поведінки
Методи вивчення девіантної поведінки: бесіда, спостереження, аналіз поведінкових індикаторів. Психодіагностичні методики для оцінки агресивності, імпульсивності, ризикованості, залежної поведінки. Етичні межі оцінювання та інтерпретації результатів.

Тема 2.5. Психологічна корекція агресивної, аутоагресивної та ризикової поведінки
Принципи та методи психологічної корекції. Техніки зниження агресивності, робота з імпульсивністю, формування навичок самоконтролю. Підходи до роботи з аутоагресивними тенденціями та ризикованою поведінкою підлітків.

Тема 2.6. Психологічна підтримка та корекція залежної поведінки
Проблемно-орієнтована та мотиваційна робота з особами із залежністю. Формування адаптивних

навичок, робота з тригерами, профілактика рецидивів. Психологічні моделі відмови від залежності (когнітивно-поведінкові, мотиваційні, терапія рішень).

Тема 2.7. Програми профілактики девіантної поведінки та робота з сім'єю і спільнотою
Профілактичні стратегії первинного, вторинного та третинного рівнів. Формування безпечного освітнього середовища. Психологічна робота з сім'ями ризику, підлітковими групами, освітніми установами. Міжвідомча взаємодія у профілактиці девіантної поведінки..

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Основна література:

1. Кузьменко В. В. Психологія девіантної поведінки: *навч. посіб.* Дніпро: Біла К. О. [вид.], 2019. 67 с.
2. Москаленко В. Залежність - родинна хвороба. Київ: Сучасна психологія, 2022. 416 с.
3. Мудрик А. Б. Психологія залежної поведінки: *навчальний посібник*. Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2022. 236 с.
4. Уркаєв В. С. Психокорекція ігрової адиктивної поведінки в осіб раннього юнацького віку. *Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.04 «Медична психологія»*. Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, Київ, 2021. 323 с.

Допоміжна література:

1. Гаврищак Л. Психологія залежної поведінки: *методичні рекомендації до семінарських занять*. Дрогобич: Дрогобицький ДПУ ім. І. Франка, 2018. 66 с.
2. Кузьменко В. В., Діса О. В., Шинкаренко І. О. Психологія девіантної поведінки: *навч. посібник*. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2019. 68 с.
3. Михайлишин У.Б. Психологічні особливості адиктивної поведінки студентів. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. Северодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2018. № 3(47). С.110-119.
4. Михайлишин У.Б. Теоретичний аналіз проблеми впливу конформізму на виникнення адиктивної поведінки студентів. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. Северодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2019. № 1(48). С.143-149.
5. Шинкаренко І., Міна Р., Лукомська А. Адиктивна (залежна) поведінка як форма девіантної поведінки. *Науковий вісник ДДУВС*. 2021. Спеціальний випуск № 2, С. 560-566.
6. Cavaiola A., Giordano A.L., Golubovic N. *Addiction Counseling: A Practical Approach*. Springer Publishing, 2022. 426 p.
7. Humphreys Keith *Addiction: A Very Short Introduction* (Series: Very Short Introductions). Oxford University Press, 2023. 144 p

Інформаційні джерела та Internet-ресурси:

1. Емоції: академічні дослідження. URL: [http:// psychologis.com.ua/index-4743.htm](http://psychologis.com.ua/index-4743.htm)
2. Емоційно-вольові психічні процеси. URL: <http://netship.narod.ru/Psycho/Pm4.htm>
3. Теорії емоцій URL: [http:// psychlib.com.ua/teori-emociy.htm](http://psychlib.com.ua/teori-emociy.htm)
4. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського – <http://www.nbuv.gov.ua>
5. Електронна бібліотека НПН України - <http://lib.iitta.gov.ua>
6. Актуальні проблеми психології - <http://appspsychology.org.ua>
7. Актуальні питання сучасної психології - http://library.sspu.sumy.ua/wpcontent/uploads/2018/04/Aktualny_pitannya_suc.psihologii
8. Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України - <http://psychology-naes-ua.institute/>
9. Українська бібліотека - <http://ualib.com.ua/>
10. Психологія-<http://psyh.kiev.ua>
11. Соціальні науки-[http:// social-science](http://social-science).

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	відмінно
80 – 89	B	добре
65 – 79	C	
55 – 64	D	
50 – 54	E	задовільно
35 – 49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 – 34	F	незадовільно з можливістю повторного вивчення дисципліни

ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ

Поточне оцінювання Мін. – 30 б. Макс. – 50 б.	денна форма навчання			заочна форма навчання			Підсумковий контроль Мін. – 20 б. Макс. – 50 б.
	кількість	бал (за одиницю)	всього балів	кількість	бал (за одиницю)	всього балів	
Робота на практичних заняттях	14	2	28	5	2	10	
Презентація результатів виконаних індивідуальних завдань	1	6	6	4	6	24	
Виконання проміжних модульних	2	8	16	2	8	16	

контролів						
Всього			50			50
	100					